

AVRUPA BİRLİĞİ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ: SİYASET, EKONOMİ VE ÇEVRE

HAZIRLAYANLAR

BÜLENT ARAS
ARZU YORKAN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	3
ÖZET	4
GİRİŞ	5
ENERJİ GÜVENLİĞİNİN SİYASAL BAĞLAMI	6
RUSYA	6
BASRA KÖRFEZİ.....	9
KİK	10
İRAN.....	11
İRAK.....	12
KUZEY AFRİKA.....	12
HAZAR HAVZASI.....	13
AB'NİN ULUSLARARASI PROGRAMLARI	15
TACIS.....	15
TRACECA.....	15
INOGATE	15
EKONOMİK BAĞLAM.....	17
ELEKTRİK VE GAZ SEKTÖRLERİNİN SERBESTLEŞMESİ	17
ENERJİ YOLLARININ ÇEŞİTLENDİRİLMESİ.....	19
KRİZ YÖNETİMİ.....	19
ENERJİ GÜVENLİĞİ VE ÇEVRE.....	21
KYOTO POTOKOLÜNÜN ETKİLERİ	21
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMI	21
ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE TASARRUFU.....	21
SONUÇ	23
SON NOTLAR.....	24
YAZAR HAKKINDA	31

SUNUŞ

AB'nin temeli 1951'deki Kömür ve Çelik Topluluğu ve 1957'deki Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu antlaşmaları ile atıldı. Bu antlaşmalar aynı zamanda AB enerji politikasının da başlangıcı olmuştur. Böyle olmakla birlikte Birliğin enerji politikası çok fazla gelişmemiştir. Enerji politikasının bir parçası olarak enerji arz güvenliği ise 1970'lı yıllardaki petrol krizleri ile gündeme gelmiştir. AB dünya enerji tüketiminde önemli bir yer tutmakta ve günümüz itibarıyla yüzde 50'lere varan ithalatıyla da dünya enerji ithalatında birinci sırada yer almaktadır. Birliğin dış enerji kaynaklarına bağımlılığının artarak devam edecek olması ve bu kaynakların kesintisiz bir şekilde Avrupa enerji pazarına ulaşması AB'yi Rusya, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika gibi ana üretici ülkeler/bölgelerle ve transit ülkeler konumundaki Hazar bölgesi ülkeleri ile güçlü işbirlikleri geliştirmesini gerekli kılmıştır.

Birlik bu sayede bu bölgelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları çözmeye çalışarak siyaseten enerji arz güvenliğini garanti etmeye çalışmaktadır. Ayrıca AB enerji piyasasında doğal gaz ve elektrik sektörlerinin tekelleri tarafından yönetiliyor olması AB'nin Topluluk düzeyinde bu sektörlerde bir iç enerji pazarı oluşturmaya sebep olmuştur. Bu bağlamda serbestleşmeye, enerji yollarının çeşitlendirilmesine ve etkili talep ve kriz yönetimi konularına önem verilerek daha etkin bir tek pazar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Enerji güvenliğinin çevre ile olan bağlantısına bakıldığında ise AB üye ülkelerinde karbondioksit emisyonlarının yaklaşık yüzde 95'inin fosil yakıtlardan meydana geldiği görülmektedir. Bu da Birliği daha az emisyon üreten enerji kaynaklarına itmektedir, örneğin kömür yerine doğal gaz tüketmek, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimini artırmak gibi.

Bu durum bir yandan doğal gaza olan talebi yükselterek dışa bağımlılığı arttırmakta, diğer yandan da yerli enerji kaynakları olan yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimini artırarak dış kaynaklara olan talebi azaltmaktadır. Ayrıca AB enerji verimliliğini ve tasarrufunu artırarak, ileri düzeyde enerji teknolojileri geliştirerek ve enerjiyi etkin kullanarak iyi bir talep yönetimi sağlamak ve bu sayede enerji piyasasındaki dalgalanmaların önüne geçerek istikrarlı bir enerji arz politikası izlemektedir. TASAM, bütün bu önemli gelişme ve politikaları yakinen takip etmekte ve buna bağlı olarak daha önce Bülent Aras'ın kaleme aldığı Avrupa Birliği ve Hazar Bölgesi stratejik araştırma raporunu yayınlamıştı. Şimdi ise yine aynı yazarın Arzu Yorkan ile birlikte yazdıkları Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği raporunu yayınlıyoruz. Her iki yazara entellektüel emekleri ve bu hayati önemi hazi konuda bizi aydınlattıkları için teşekkür ediyorum. TASAM olarak ülkemizin ve yakın çevremizin enerji güvenliği ve politikaları ile ilgili çalışmalara devam edeceğimizin altını çizerek, saygılar sunuyorum.

Süleyman ŞENSOY
TASAM Başkanı

ÖZET

Bu çalışma tez yazım sürecinde ortaya çıkan bir düşüncenin ürünüdür. Sosyal Bilimlerde yazılan yüksek lisans tezlerinin çoğunluk itibarıyla raflara kaldırılması ve ilgili insanların faydasına sunulmaktan uzak kalması gibi sebeplerle tez yazılırken Bülent Aras ve Arzu Yorcan tez danışmanı ve öğrencisi sıfatlarıyla bu raporu, tez yazımına paralel süreçte hazırladılar. Çalışmanın tamamı tezden ibaret değil. Ancak yine de yayınlamak için tezin resmi sürecinin tamamlanmasını bekledik. Bu işbirliğinin örnek olması ve rafa kaldırılmadan önce sosyal bilimler alanında yazılan tezlerden ışık tutacak çalışmalar ortaya çıkması ortak temennimiz. Bunun gerçekleşmesi için konu seçiminden tezin bitmesine kadar bir planlama ve gerçek anlamda bir tez yönetme süreci gerekmektedir.

Avrupa Birliği dış politikası, savunma ve güvenlik konuları konularına ülkemizin üyelik süreci sebebiyle artan bir ilgi var. Ancak bu ilginin sonucunda ihtiyacı karşılayacak bilgi birikiminin oluştuğunu söylemek zor. Bir enerji geçiş koridoru olması öngörülen ülkemizin AB enerji güvenliği politikalarını yakından takip etmesi, ortaya çıkan meydan okumaları karşılaması ve fırsatları değerlendirmesi gerekiyor. Biz bu çalışmada AB'nin yumuşak (soft) güvenlik yaklaşımlarıyla başa çıkmaya çalıştığı enerji güvenliği konusunu ele aldık. Çalışma Arzu Yorcan'ın araştırmaları ve veri taraması, Bülent Aras'ın önceki çalışmalarındaki bilgilerin ışığında verileri sistematize etmesi ve beraber yorumlamaları sonucu ortaya çıktı. Ortak emeğimizin ürünü bu çalışma umarız faydalı olur.

GİRİŞ

Dünya enerji tüketiminde Avrupa Birliği (AB) önemli bir yer tutmaktadır. 2002 yılı rakamlarına göre AB dünyadaki toplam enerjinin yüzde 18'ini tüketerek ikinci sırada yer almıştır. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yüzde 24 ile ilk sıradadır.¹ Bu tüketimin yüzde 41'ini petrol, yüzde 22'sini gaz, yüzde 19'unu katı yakıtlar, yüzde 15'ini nükleer enerji ve yüzde 6'sını de yenilenebilir enerji kaynakları oluşturmaktadır.² 2020'lere gelindiğinde ise AB'nin enerjideki toplam talebi sırasıyla şöyle olacaktır: Yüzde 38 petrol, yüzde 29 gaz, yüzde 19 katı yakıtlar, yüzde 6 nükleer enerji ve son olarak ta yüzde 8 yenilenebilir kaynaklar.³ Fakat yerli üretim ne bugün ne de gelecekte toplam talebi karşılayabilecek durumda değildir. İngiltere, Danimarka ve Hollanda'daki gaz rezervleri gerekli ihtiyacı karşılayamazken, Kuzey Denizi'ndeki petrol rezervlerinin de 2030-2050 yılları arasında tükeneceği tahmin edilmektedir.⁴ Bu durum, AB'yi enerjide dışa bağımlı hale getirmiş ve bugün toplam talebini yüzde 50'sini dışarıdan karşılanmasına yol açmıştır. İhtiyacın yaklaşık yüzde 70'ini petrol ve yüzde 40'ını gaz oluşturmaktadır.⁵ AB dünya enerji pazarında en büyük petrol ve gaz ithalatçısı konumuna gelmiştir.⁶ Son dönem tahminleri AB'nin enerjide dışa bağımlılığının önümüzdeki yıllarda artmaya devam edeceğini göstermektedir. Örneğin, 2020'de petrol ihtiyacının yüzde 90'ını ve gaz ihtiyacının yüzde 70'inin ithal edileceği öngörülmektedir.⁷

Genişlemenin de etkisiyle AB'nin petrol ve gaza olan dışa bağımlılığındaki artış ve global enerji pazarında bu kaynaklar üzerindeki artan güçlü rekabet enerji güvenliği ile ilgili kaygılara sebep olmuştur. Fakat bu kaygıların temeli daha öncesine yani 1970'li yıllardaki petrol krizlerine dayanmaktadır.⁸ Birliğin enerji güvenliği ile ilgili aldığı tedbirlere geçmeden önce enerji güvenliği ne anlama geliyor, bunun tanımını yapmamız gerekiyor. Öncelikle anlam kargaşasına yol açmamak için enerji güvenliğinin enerji arz güvenliği ile aynı anlama geldiğini belirtmekte fayda vardır. Enerji arz güvenliği enerji kaynaklarının fiziksel açıdan kesintisiz bir şekilde ana üreticiden son tüketiciye uygun ve makul fiyatlarla ulaşması demektir.⁹ Bu tanımdan anlaşılacağı gibi enerji arz güvenliğinin garanti altına alınması sivil yöntemler gerektiren bir durumdur. Mecbur kalınmadıkça askeri yöntemlere başvurulmaması yönünde bir anlayış mevcuttur. Bu bağlamda enerji arz güvenliğini politik, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç boyutta incelememiz yerinde olacaktır.

ENERJİ GÜVENLİĞİNİN SİYASAL BAĞLAMI

Politika bağlamında bakıldığında, enerji arz güvenliğinin garanti altına alınması ancak üretici ve tüketici arasında kurulabilecek güçlü bir enerji işbirliğiyle mümkündür. Bu konuda Avrupa Komisyonu tedarikçilerle geliştirilecek enerji diyalogları sayesinde arz kaynaklarında istikrarın sağlanması, dış kaynakların güvenlik standartlarının yükseltilmesi, fiyat mekanizmasının düzgün işlemesi ve uzun dönemli kontratlar-özellikle gaz kontratları-için müzakere çerçevelerinin oluşturulması gibi konuların garanti altına alınabileceğini açıklamıştır.¹⁰ Ayrıca Ocak 2004 yılında “Enerji Arz Güvenliği ve Jeopolitik üzerine Çalışma” adıyla yayınlanan Yeşil Kitap enerji arz güvenliğinin artırılmasında üretici ülkelerle kurulacak enerji diyaloglarının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için AB üretici ve transit ülkelerle/bölgelerle enerji işbirlikleri kurmaya ve geliştirmeye çalışmaktadır. Bunu da hukuki ve teknik anlaşmalar imzalayarak, bu bölgelerde serbest ticaret alanları kurarak, ortak çıkarlara hizmet eden öncelikli projeleri belirleyerek, mevcut altyapıları iyileştirerek, yeni petrol ve gaz boru hatları ve elektrik şebekeleri kurarak yapmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede AB'nin ana tedarikçileri konumundaki Rusya, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika ülkeleri ve transit bölge konumunda olan Hazar bölgesi ülkeleriyle enerji işbirlikleri kurmaya ve geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, AB bu işbirliklerin gelişmesine katkıda bulunan bir takım TACIS, TRACECA ve INOGATE gibi uluslararası projeler başlatmıştır. Bu bölümde söz konusu bölgelerle geliştirilmekte olan enerji işbirliklerine ve bu uluslararası programlara değinilecektir.

RUSYA

Rusya Federasyonu AB'nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını tedarik etmektedir. Birliğin genişleme sonrası toplam ithalatında gazın yüzde 50'si, petrolün yüzde 25'i ve uranyumun yaklaşık yüzde 35'i bu ülke tarafından karşılanmaktadır.¹¹ Bu durum gelecekte devam edecektir. Örneğin 2010 yılında AB petrolünün yüzde 25'ini¹² ve 2030 yılında da gazının yüzde 60'ını¹³ bu ülkeden ithal edecektir. Birliğin Rusya'ya bağımlılığı devam edecektir. Aynı şekilde Rusya'nın doğal gaz ve petrol ihracatı yapmak için Avrupa'nın enerji pazarına ihtiyacı vardır. Toplam ihracatı içinde AB pazarına giden petrolün oranı yüzde 53 iken gazın oranı yüzde 36 dır.¹⁴ Öte yandan Rus enerji sektörü üretim ve taşıma için altyapısının modernleştirilmesine ve yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Görüldüğü gibi hem AB hem de Rusya için karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur. Bu durum stratejik bir enerji ortaklığının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Doğu Avrupa'da komünist rejim yıkıldıktan sonra Topluluk Rusya ve bağımsızlığını ilan eden diğer devletlerle enerji işbirlikleri kurmak için iyi bir fırsat yakalamıştır. Bu süreç 1990 yılında Lubbers Planı ile başladı. Bu planın amacı enerji diyalogu ile bu ülkelerdeki ekonomiyi canlandırmak ve Topluluğun enerji arz güvenliğini garanti altına almaktır. Bu plan Avrupa Konseyi tarafından hemen kabul görmüş ve sonrasında, 1991'de, Avrupa Enerji Şartı¹⁵ imzalanmıştı. Enerji Şartı arz kaynaklarının güvenliğini sağlamayı, üretim ve taşımada enerji verimliliğini

arttırmayı ve çevre kirliliği sorunlarını minimize etmeyi amaçlamaktaydı. Bu amaca ulaşmak için Topluluk kendi enerji teknolojisini ve yatırımlarını bölgeye transfer edebilmeyi bir öncelik olarak görmüştür.¹⁶ Üç yıl süren müzakerelerin ardından, 51 ülke¹⁷ 1994 yılında Enerji Şartı Antlaşmasını (EŞA) imzaladılar. Ancak bu Antlaşma Nisan 1998'de yürürlüğe girebilmiştir.

EŞA Avrupa-Rusya enerji ortaklığının gelişmesinde atılan ilk adım olmuştur. Antlaşma bütün katılımcı ülkeler için açıklık, şeffaflık ve ayrımsızlık ilkelerine dayalı uzun dönemli enerji işbirlikleri geliştirmek için yasal bir çerçeve kurdu. Antlaşmanın maddeleri şu konular üzerinde durmaktadır: Yabancı sermayenin korunması, enerji ile ilgili her türlü alanda yapılan ticaretin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarına bağlı olarak yapılması, enerji kaynaklarının kolaylıkla ve serbestçe taşınması, verimliliğinin artırılması ve konuyla ilgili uluslararası uyuşmazlıklarda nihai karara varılması. Böylece hem Rusya hem de diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde yabancı yatırım yasal çerçeve içinde korunacak ve bu bölgelerden AB enerji pazarına petrol ve doğal gaz güvenli bir şekilde ulaştırılacaktır. Fakat, ne yazık ki, Rusya EŞA'yı bugüne kadar onaylamış değildir.¹⁸

AB-Rusya arasında ikili enerji diyalogu Ekim 2000'de AB-Rusya Zirvesi ile başlatıldı. Zirvede her iki taraf enerji güvenliğini de temel alan stratejik bir enerji ortaklığı kurmanın gerekli olduğuna karar verdiler. O tarihten itibaren altı aylık periyotlarla zirveler düzenlenmiş¹⁹ ve bu zirvelerde birçok ortak bildiri ve ilerleme raporları kabul edilmiştir. Bu bildiri ve raporlar enerji ile ilgili şu konular üzerinde durmuşlardır: Enerji arz güvenliğinin yasal çerçeve sınırları içinde sağlanması, arz kaynaklarını taşıyan boru hatları ve şebekelerin fiziksel olarak güvenliğinin garanti altına alınması, Rusya'nın enerji sektöründe yabancı yatırımlar için gerekli ortamın oluşturulması, enerji tasarrufunu arttıracak öncelikli projelerin değerlendirilmesi, nükleer enerji ve denizcilik alanında güvenliğinin artırılması için işbirliğinin geliştirilmesi, çevre ile ilgili standartların yükseltilmesi (Kyoto Protokolü'ne uyum), EŞA'nın onaylanması ve bu antlaşmaya bağlı olarak imzalanan Taşıma Protokolü²⁰ ile ilgili müzakerelerin sonlandırılması.

AB-Rusya enerji diyalogu ile ilgili gelişmeleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Bu diyalogun ilk somut örneği 2002 yılında kurulan AB-Rusya Enerji Teknoloji Merkezi'dir.²¹ Bu Merkez iki taraf arasında gelişmiş enerji teknolojisi alanında endüstriyel işbirliğinin geliştirilmesine ve öncelikli projeler için yatırımların yapılmasına yardımcı olmaktadır.
- AB'nin önemli önceliklerden biri olan enerji yollarının çeşitlendirilmesi birçok projeyi gündeme getirmiştir. Bu çerçevede ortak çıkarlara hizmet etmesi beklenen çeşitli gaz ve petrol boru hattı projeleri başlatılmıştır, örneğin Kuzey Trans-Avrupa gaz boru hattı,²² Yamal-Avrupa gaz boru hattı²³ ve Druzhba-Adria petrol boru hattı gibi.²⁴

• Enerji diyalogu AB ve Rusya arasında elektrik ve gaz pazarları kurmayı diğerk bir adıyla bu pazarların Avrupalılaştırılmasını amaçlamıştır.²⁵ Ekim 2001'deki AB-Rusya Zirvesi her iki taraf arasında elektrik şebekelerinin birbirine eklenmesi projesinden bahsetmiş ve bu projeyi ortak çıkar (common interest) projesi olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda eşzamanlı olarak enterkonneksiyonu düşünölen iki sistem - Elektrik İletimi Koordinasyonu Birliğı (UCTE)²⁶ ve Bütünleşmiş Güç Sistemi yada Birleşmiş Güç Sistemi (IPS/UPS) - için fizibilite çalışmaları başlatılmış ve en geç 2006'da bitirilmesi planlanmıştır.²⁷ Böylece, Rusya elektrik pazarının AB' ye entegre edilmesi her iki tarafın elektrik arz güvenliklerini garanti altına almalarını ve bu sektörde işbirliğı yapmalarını sağlayacaktır.²⁸ Bu entegrasyonun gerçekleşmesinin önünde bir takım zorluklar vardır. Birincisi, Rusya'nın gaz pazarı ihracat boru hatları dahil Rusya'nın tekeli gaz şirketi olan Gazprom'un egemenliğı altındadır. Diğeri ise, ülkenin Birliğe daha fazla gaz ihracatı yapmak için enerji sektörünü modernleştirmeye ve yeni altyapı yatırımlarına ihtiyacı vardır.²⁹

• Rusya'nın enerji sektörüne daha fazla yabancı sermaye çekmesi için DTÖ'ye üye olması gerektiğı AB tarafından dile getirilmektedir.³⁰ Bu üyeliğın gerçekleşmesi halinde ülkenin ekonomisi uluslararası ticaret sistemine entegre edilebilecek ve uluslararası bir kurum olarak DTÖ'nün normlarının uygulanabilecek olması da enerji sektörü dahil bütün ekonomisini AB'nin ekonomisine yakınlaştıracaktır.³¹ Ayrıca yabancı yatırımların cazip hale gelebilmesi için uzun vadeli anlaşmalar da önemli rol oynamaktadır;³² örneğın, Üretimi Paylaşma Anlaşmaları (PSAs).³³ AB enerji şirketleri bu anlaşmalar sayesinde Rusya'daki üretim şirketlerinin hisselerini satın alarak uzun dönemli arz kontratlarının güvenliğini arttırmaya yardımcı oluyolar.³⁴

• Kyoto Protokolü çerçevesinde Rusya'nın Arkhangelsk, Astrakhan ve Kaliningrad bölgeleri enerji verimliliğini arttırması beklenen pilot projelerin uygulanabileceğı yerler olarak seçilmişlerdir,³⁵ örneğın, sadece Kaliningrad bölgesindeki enerji tasarrufunun yüzde 35-40'lara varılacağı tahmin edilmektedir.³⁶ Rusya'nın Kyoto Protokolü'nü³⁷ onaylaması halinde ise kendi enerji sektörünü modernize edebilecek ve Avrupalı şirketlerin bu sektörde yatırım yapmalarına katkıda bulunabilecektir.³⁸

• AB ve Rusya enerji şebekelerindeki güvenliğı arttırmak için 1999 yılından beri Rusya'nın GLONASS ve Avrupa'nın yakın bir zamanda tamamlanması planlanan GALILEO uydu sistemlerinin birlikte çalıştırılması hedefine odaklanmışlar. Çünkü her iki sistemin birlikte çalışması halinde hidrokarbonların daha güvenilir bir şekilde taşınacağı garanti edilecektir.³⁹ Konuyla ilgili müzakereler hâlâ devam etmektedir.

• Nükleer enerjinin güvenliğı için Rusya ve EURATOM arasında Ekim 2001'de bir işbirliğı anlaşması imzalandı. Böylece nükleer enerji sektöründe işbirliğı yapılabilmesi için önemli bir

adım atılmış oldu. Denizlerde güvenlik konusunda ise her iki taraf Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün (IMO) deniz güvenliği için oluşturduğu standartların uygulanmasının önemli olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁰

Bu gelişmelere rağmen, AB-Rusya enerji işbirliği sürecinin yavaşlamasına sebep olan bir takım unsurlar vardır. Rusya'nın Enerji Şartı Antlaşması'nı ve Kyoto Protokolü'nün onaylanmamış olması, her iki taraf arasında Transit Protokolü ile ilgili devam eden müzakerelerin sonuçlanamaması ve Rusya'nın DTÖ'ye üye olamaması bu unsurların başında geliyor. Fakat hem AB hem de Rusya'nın birbirilerine olan karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle enerji ortaklıkları hiç kuşkusuz devam edecektir. Uzmanların çoğu AB-Rusya enerji diyalogunun AB'nin diğer üreticilerle de geliştireceği enerji işbirlikleri için bir model olabileceğinin altını çizmektedirler.

BASRA KÖRFEZİ

Dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 60'tan fazlası Basra Körfezi'nde bulunmaktadır.⁴¹ Aynı zamanda bu petrolün üretim maliyeti dünya standartlarının altındadır.⁴² Fakat bölge güven ve istikrar açısından dünyanın en zayıf bölgelerinden biridir. 11 Eylül sonrasında Irak'ın Amerika tarafından işgali, yine Amerika'nın İran'ın nükleer enerji programı ile ilgili uyuşmazlığı, devam eden İsrail-Filistin çatışmaları konusunda her ne kadar son dönemlerde biraz olumlu gelişmeler olsa da bölge de henüz huzur sağlanmış değildir. Ayrıca El-Kaide gibi terörist grupların petrol ve doğal gaz tesislerine yaptıkları saldırılar enerji güvenliği dahil bütün Orta Doğu'nun güvenliğini tehdit eden risk unsurlarıdır. Körfez ülkelerinin güven ve istikrara kavuşması içerideki güçlerin yetersiz olmalarından dolayı dış güçlerin müdahalesi ile mümkün olacaktır. Bu durumda, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, ekonomik gelişme gibi daha yumuşak güvenlik tedbirlerine sahip olması nedeniyle AB bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla tercih edilmektedir.⁴³

Körfez ülkeleri AB petrol ihtiyacının önemli bir kısmını tedarik etmektedirler. Örneğin, sadece 2003 yılında Batı Avrupa'nın ithal ettiği petrolün yüzde 30'u - toplam talebinin yüzde 17'si - Körfez ülkeleri tarafından karşılanmıştır. Bunun yüzde 52'sini Suudi Arabistan, yüzde 33'ünü İran, yüzde 7'sini Irak ve yüzde 6'sını ise Kuveyt karşılamıştır.⁴⁴ Bu nedenle, petrol ve doğal gazın Körfez ülkelerinden AB enerji pazarına güvenli bir şekilde ulaşması Birlik için önem kazanmaktadır. Diğer taraftan da Körfez ülkelerinin ekonomisi petrole bağımlı olduğundan bölge ekonomisinin çeşitlendirilmesi ve aynı zamanda enerji sektörlerinin reformize edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, enerjide AB ile yapılabilecek işbirliği Avrupa'nın enerji teknolojisini ve yatırımını Körfez'e kaydırmakla kalmayacak Körfez ülkelerinin de serbestçe AB enerji piyasasına girmelerine yardımcı olacaktır. AB'nin Körfez ülkeleri ile olan enerji diyalogunu üç kısımda inceleyeceğiz: GCC, İran ve Irak.

KİK

Körfez İşbirliği Konseyi (GCC/KİK) 1981 yılında Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından kuruldu. Bölge AB için önemli bir tedarikçidir; örneğin, Birlik 2001 yılında toplam petrol ithalatının yaklaşık yüzde 11'ini KİK ülkelerinden ithal etmişti.⁴⁵ AB-KİK enerji işbirliğinin geliştirilmesi için Birlik şu öncelikleri belirlemiştir: Her iki taraf arasında enerji ticareti ile ilgili ilişkilerin geliştirilmesi, AB'nin bölge enerji piyasasının ihtiyacı olan reformları desteklemesi, AB-KİK arasında enerji ve ulaşım bağlantılarının geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve enerji teknolojilerinin geliştirilmesi.⁴⁶

Topluluk KİK ile 1989 yılında bölgede serbest ticaret alanı kurmayı amaçlayan bir işbirliği anlaşması imzaladı.⁴⁷ Bu anlaşmanın hemen ardından, 1990'da, AB-KİK Serbest Ticaret Anlaşması için başlayan müzakereler 2002 yılında yeniden gündeme gelmiştir. Anlaşma KİK ülkeleri arasında 2003 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği'ni kurmayı amaçlamıştı.⁴⁸ Topluluk bununla enerji arz güvenliğini garanti altına almayı amaçlamıştır. İki taraf arasındaki enerji işbirliğinin geliştirilmesi için yapılan diğer çalışmalar ise şöyledir: 1996'da doğal gaz ve 1997'de petrol ve gaz teknolojileri ile ilgili konferanslar düzenlenmiş, AB-KİK enerji çalışma grupları ile 1999 ve 2000 yıllarında Dubai'de toplantılar yapmış ve gelişimi devam eden birtakım projeler başlatılmıştır. Bir örnek EUROGULF projesidir. Proje 2002 yılında başladı ve Komisyonun SYNERGY programı tarafından finanse ediliyor. Enerji Komiseri, Andris Piebalgs, projenin AB-KİK enerji işbirliğinde yeni bir dönem başlattığının altını çiziyor.⁴⁹ EUROGULF projesinin amacı enerji işbirliğini geliştirerek petrol ve gaz konuları ile ilgili her iki taraf arasındaki ilişkileri analiz etmeye çalışmaktır. Nisan 2005'te kurulan EUROGULF Enerji Forumu bu projenin son aşamasını oluşturmuştur. Forum Körfez bölgesinde enerji ile ilgili son durum raporu niteliğinde olup önceliğe sahip enterkonneksiyon projelerini tanımlamış ve enerji arz güvenliğini tehdit eden temel riskleri açıklamıştır. Amaç Körfez'den Avrupa pazarına enerji akışının daha güvenli bir şekilde sağlanmasıdır.

EUROGULF Forumu AB-KİK arasında enerji şebekelerinin birbirlerine bağlanması için bir gaz boru hattının acil olarak devreye girmesinden bahsetmiş ve bu çerçevede, Katar-Türkiye projesinin önemli olduğunun altını çizmiştir.⁵⁰ Bu gaz boru hattı projesi Katar'dan başlayıp Suudi Arabistan'dan geçerek, Ürdün, Suriye, belki Lübnan'a, oradan da Türkiye'ye ve sonra Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Katar gaz üretiminde Rusya ve İran'dan sonra üçüncü sırada yer almakta ve KİK üyeleri arasında sıvılaştırılmış doğal gazı (LNG) en yüksek miktarda Avrupa pazarına gönderen ülke konumundadır. Bundan dolayı da AB Katar'ı kendisi için önemli bir gaz tedarikçisi olarak görmekte ve Katar'la birtakım anlaşmalar imzalamaktadır. Örneğin, İspanya'nın gaz şirketi Gas Natural Group of Spain Nisan 2001'de Katar'ın gaz şirketi Katargaz ile iki sözleşme imzaladı. Birincisi ile 2001-2009 yılları arasında 5.6 milyon

ton LNG, ikincisiyle ise 2002-2007 yılları arasında 3.5 milyon ton LNG Katar'dan İspanya'ya taşınmaktadır.⁵¹ Böylece AB LNG ile enerji kaynaklarını çeşitlendirmekte ve bölgesel enerji bütünleşmesini garanti altına almaktadır. Bu da AB enerji arz kaynaklarının güvenliğini sağlamaktadır.

İRAN

İran AB'nin önemli bir ticari partneridir. İran ithalatının yüzde 40'ını AB'den, ihracatının yüzde 36'sını ise AB'ye yapmaktadır⁵² ve rakamsal olarak 13 milyar doları aşmaktadır.⁵³ Bu ithalatın yüzde 80'ini petrol oluşturmaktadır⁵⁴ ve Birliğin toplam petrol talebinin yüzde 8'ine denk gelmektedir.⁵⁵ Ayrıca İran ekonomisi reformlara ihtiyacı olan bir ekonomidir. Bu konu yeni Cumhurbaşkanı Ahmedinecat tarafından da sürekli dile getirilmektedir. Bu da Avrupa'nın İran'a yatırım yapması için iyi bir fırsat oluşturmaktadır. Böylece AB İran'la enerji işbirliğini geliştirebilecek ve bu da Birliğe etkili bir aktör olması için siyasi avantajlar sağlayabilecektir.

İran'ın uzun vadede AB'yi petrol ve gaz açısından tedarik edeceği düşünülmekte ve bunun için Birlik bu ülke ile enerji işbirliğini geliştirme için önemli olduğuna vurgu yapmaktadır.⁵⁶ Konuyla ilgili eski Enerji Komiseri, Loyola de Palacio, AB üye ülkelerinin tümünün İran'la enerji işbirliğinin geliştirmede ısrarlı olduklarını dile getirmiştir.⁵⁷ Bu çerçevede AB birtakım çalışmalar yapmıştır. İlk olarak, 1999 yılında AB-İran enerji çalışma grubu kuruldu. Grup Tahran ve Brüksel'de birçok toplantı yapmıştır. Bu toplantıların amacı iki taraf arasındaki enerji diyalogunu güçlendirmek, AB'nin ileri enerji teknolojisi ve yatırımlarını İran'ın enerji sektörüne transfer etmek, enerji şebekelerinin güvenliğini sağlamak ve her iki tarafın uzmanları arasında bağlantı kurarak araştırma projelerinin tamamlanmasına yardımcı olmaktır. Toplantılara iştirak eden yetkili ağızlar, bu konuşmalarda varılan sonuçların uzun vadede iki taraf arasındaki enerji işbirliğini daha da geliştireceğini savunmaktadırlar. Diğer bir gelişme ise, AB'nin 2002 yılında Tahran'da kurduğu Enerji İşbirliği Merkezi'dir. Bu merkez nükleer hariç enerjinin diğer alanlarında fikir alış-verişinde bulunulmasına ve iki taraf için öncelikli sayılan projelerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır.⁵⁸ Aynı zamanda enerji çalışma grubunun amaçlarını gerçekleştirmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Avrupa Konseyi 2002 yılından bu yana İran-AB Ticaret İşbirliği Anlaşması'nın yapılması için müzakere sürecini başlatmış ve bunu bazı direktiflerle devam ettirmektedir.

Diğer taraftan, ABD'nin İran ekonomisine uyguladığı ambargo ve DTÖ'ye üye olmasına engel olması AB enerji şirketlerinin ülkede yatırım yapmalarını olumsuz yönde etkilemekte ve kendisi ile Birlik arasında uzlaşmazlığa sebep olmaktadır. Çünkü AB İran'ın DTÖ'ye üyeliğini desteklemekte ve İran'la güçlü bir ticari işbirliğine sahip olmayı istemektedir. Bir diğer uyuşmazlık konusu ise İran'ın nükleer enerji programı ile ilgilidir. ABD İran'ı 'şer eksenli' ('axis of evil') ülkeler listesine alırken, İran nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için geliştirdiğini iddia etmektedir. Bu durum İran dahil bütün Körfez ülkelerinin güvenliğini özelde de AB enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir. Konuyla ilgili olarak Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık İran'la müzakerelere devam etmektedir.

IRAK

Irak'ta işgal sonrası ABD'nin başarısız politikaları sonucu devam eden siyasi istikrarsızlık ve ekonomik darboğaz, petrol ihracatının savaş öncesi durumuna getirelememesi ve petrol boru hatlarına yapılan saldırılardan dolayı sık sık petrol kesintilerinin yaşanması AB enerji arz güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu durum AB'nin Irak'la güçlü bir enerji diyaloguna girmesini engellemektedir. Yine de yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Komisyon AB ve Irak arasında informal bir enerji işbirliğinin kurulması gerektiğinin altını çizmektedir.⁵⁹

Fakat bu diyalogun kurulabilmesi için de Irak'ın bir an önce istikrara kavuşması ve yabancı yatırımcıların ihtiyaç duyduğu her türlü ekonomik, hukuki ve siyasi koşulların ülke tarafından kendilerine tahsis edilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki, Irak'taki durum bilindiği gibi gün geçtikçe kötüye gitmekte ve ne zaman hayatın normale döneceği konusu tahmin edilememektedir. Bu nedenle de AB Irak ile enerji işbirliği konusunda diğer Körfez ülkelerinde olduğu kadar şanslı değildir.

Özetle, Körfez bölgesinde ABD'nin İran'ı şer eksenine içine alması ve Irak'ı işgal ederek bugünkü duruma düşürmesi gibi dış etkenlerin yanında bölgenin kendisinden kaynaklı siyasi istikrarsızlık ve belirsizlikler, ekonomik sıkıntılar AB enerji arz güvenliği için önemli risk unsurlarıdır. Olumlu pencereden bakıldığında da, AB'nin Körfez ülkeleriyle geliştirmekte olduğu enerji işbirlikleri kendisine siyasi avantaj sağlayarak bölgede istikrarın sağlanmasında önemli bir aktör olmasına yardımcı olabilmektedir. Bu bağlamda, Körfez ülkeleri arasında AB'nin İran ve Irak'tan daha ziyade KİK ile geliştirdiği enerji diyalogu önemli rol oynayabilir.

KUZEY AFRİKA

Kuzey Afrika ile olan enerji diyalogu 1995 Barselona Deklarasyonu ile başladı. Bu Deklarasyon enerji alanında işbirliği yapılmasını öne sürmüştü. Sonrasında, 1997 yılında kurulan Avrupa-Akdeniz Forumu AB üyelerinin enerji arz güvenliğini sağlamayı ve Akdeniz bölgesinde serbest enerji ticaret alanı kurmayı amaçlamıştı. Bu Forum gaz ve elektrik şebekelerini birleştirerek Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Moritanya'yı içine alan Magrip bölgesinde bir enerji pazarı kurmayı önermişti.

Özellikle Güney Avrupa ülkeleri - Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz - Kuzey Afrika'dan gelen enerjiyle beslenmektedirler. Bunu iki sebebi vardır. Birincisi, bu ülkeler bölgeye coğrafi olarak yakın olduklarından petrol ve gaz yataklarına ulaşmaları daha kolay oluyor. İkincisi de, Kuzey Afrika bu ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçlarını karşılayacak potansiyele sahiptir. AB'nin doğal gaza olan talebi her geçen gün daha da artmaktadır. Bunun sebeplerinden biri Kyoto Protokolü'dür.

Bu durum Birliği elektriğini doğal gazdan üretmeye bir anlamda mecbur bırakıyor. Böyle olunca, Kuzey Afrika ülkeleri başta Cezayir olmak üzere önem kazanıyor. Çünkü AB LNG ihtiyacının yaklaşık yüzde 65'ini bu ülkeden temin ediyor.⁶⁰ Bu rakam Birliğin toplam gaz talebinin yüzde 12'sine denk gelmektedir.⁶¹ Ayrıca Cezayir ham petrol ihracatının neredeyse yüzde 75'ini Batı Avrupa ülkelerine yapıyor (ana tüketici İtalya olmak üzere sırasıyla Almanya, Fransa, Hollanda, İspanya ve Birleşik Krallık takip ediyor).⁶² Bu durum bazı projeleri gündeme getirmiştir: Cezayir-İspanya arasındaki MEDGAS ve Cezayir-İtalya arasındaki GALSI projeleri.⁶³ Bu projeler aynı zamanda Trans Avrupa-Akdeniz boru hatları sisteminin birer bileşenlerini oluşturmaktadırlar. Elektrik konusunda ise, Cezayir, Tunus ve Fas Magrip'te bölgesel bir elektrik pazarı kurmak için 2003-2006 dönemini baz alan bazı insiyatifler geliştirmeye başladılar. Bu gelişmeler Kuzey Afrika'yı gelecekte AB iç elektrik pazarına entegre edebilecek gelişmelerdir.⁶⁴

AB ve Kuzey Afrika arasında kurulmakta olan bu gaz ve elektrik enterkonneksiyonları gelecekte de enerji işbirliğinin devam edeceğini göstermektedir. Bununla ilgili olarak, 2003 Avrupa-Akdeniz Enerji Forumu bu gelişmelerin iki taraf arasında - genel olarak AB-Akdeniz arasında - stratejik bir enerji ortaklığı kurmak için çok önemli birer aşama olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

HAZAR HAVZASI

1991 yılında Sovyetlerin dağılmasından sonra Batı gözünü yeni bağımsız olan devletlere dikmişti. Hem ABD hem de AB kendi enerji arz kaynaklarını çeşitlendirmek için Hazar bölgesi devletlerini önemsemeye başladılar. AB'nin Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin tükeniyor olması nedeniyle de Hazar Havzası AB için önemli bir alternatif olarak düşünülüyor.⁶⁶ AB'nin yukarıda bahsi geçen Ocak 2004 tarihli Yeşil Kitabı'na göre ise Hazar bölgesi Birlik için iyi bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Hazar Havzası AB'nin Körfez bölgesine olan petrol bağımlılığını azaltmasında, Rusya'ya olan gaz bağımlılığını dengelemesinde ve Körfez bölgesindeki gaz rezervlerinin de kontrol altına alınmasında önemli rol oynayabilecektir. Richard Skolosky de Hazar Havzası'ndaki petrol rezervlerinin Körfez bölgesindeki petrol üretim kapasitesi üzerinde yoğunlaşan baskıları azaltabileceğini ve olası petrol kesintilerini-Körfez veya diğer üreticilerden kaynaklı-önlemeye yardımcı olabileceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Fakat bölgede enerji gelişmeleri üzerinde var olan politik, coğrafi, finansal ve teknik sorunlar gelecekte Hazar Havzası'nın AB'ye petrol ve gaz için yapacağı katkısı engeleyecektir.⁶⁸

Enerji Belgesi (Green Paper)'nde de belirtildiği gibi "Rusya ve Hazar Denizi'ndeki enerji sahaları Avrupa Birliği için son derece önemlidir." AB'nin teknik bilgi dokümanları Hazar Denizi'nin 25 milyar varil civarında petrol rezervine sahip olduğuna işaret etmektedir.⁶⁹ AB sekiz eski Sovyet Cumhuriyeti'nin Avrupa'yla bağlantısını sağlamak için Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru'nu (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (TRACECA)) faaliyete geçirdi. Bu gibi altyapı projeleri

petrol ve doğal gaz rezervlerinin 'toprak üstünde' taşınma risklerini konu alan tartışmaların gündemi içinde yer almaktadır. Çok taraflı enerji nakliye projelerine yeterli finansman sağlanmasında TRACECA etkili olmuştur. 2001'den bu yana TRACECA bünyesinde 39 teknik destek projesi ve alt yapı iyileştirme çalışmaları için 14 yatırım projesi finanse edilmiştir. Bütün bu projelerin toplam maliyeti 110 milyon civarındadır.⁷⁰ AB destekli diğer bir proje olan INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğalgaz Nakliyesi)) TACIS kapsamında yer alan ülkelerin altyapı fonlarından yararlanmasını sağlamaktadır. INOGATE Hazar bölgesiyle Avrupa arasında hidrokarbon yollarının geliştirilmesi için geniş tabanlı bir ortaklık kurmuştur. Ayrıca INOGATE Türkiye-Yunanistan arası bir doğal gaz boru hattı planının öncü çalışmasını hazırlatmıştır.⁷¹

2004 yılında AB, Hazar bölgesi devletleri ve bu devletlere komşu olan ülkeler arasında enerji işbirliği üzerine bakanlar düzeyinde bir konferans düzenlendi. Konferansta şu konulara değinildi: Enerji sektörlerinde yasal ve teknik standartların uyumlu hale gelmesi, enerji arz ve talep yönetiminin iyi işlemesi, enerji arz güvenliğinin sağlanması ve boru hatları gibi öncelikli projelerinin desteklenmesi.⁷² Hazar petrol ve gazının Avrupa enerji pazarına taşınması ile ilgili birçok petrol ve gaz boru hattı projesi gündemdedir. Hazar'dan Karadeniz'e uzanan petrol boru hatları-biri Kazakistan'ın petrol yatağı Tengiz'den Karadeniz'in kıyısındaki Rus Novorossiysk terminaline diğeri ise Azerbaycan'ın Şirak petrol yatağını Gürcistan'ın Süpsa terminaline bağlayan hat-buralardan da petrol tankerleriyle Bulgaristan veya Romanya'ya ya da direkt olarak boğazlar yoluyla Akdeniz'e ulaştırılacaktır.⁷³ Diğer bir önemli proje ise Hazar Havzası'nı Akdeniz'e bağlayan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattıdır. 1768 km uzunluğunda olan BTC boru hattı Aralık 2005 itibarıyla kullanıma geçmek üzeredir. Transatlantik öneme sahip olan bu hattın yapımını üstlenen AB ve ABD şirketlerinin hisselerinin dağılımı şu şekildedir: BP (%30,1), SOCAR (%25), Unocal (%8,9), Statoil (%8,71), TPAO (%6,53), Eni (%5), Itochu (%3,4), ConocoPhillips (%2,5), Inpex (%2,5), TotalFinaElf (%5) ve Amerada Hess (%2,36).⁷⁴ Böylece ABD hattın güvenliğini sağlamak için bölgede asker bulundurarak garantör bir rol üstlenebilecek ve bu da Rusya'nın bölge üzerindeki hegemonyasını dengeleyecektir. BTC petrol boru hattı günlük 1 milyon tonun üzerinde petrolü dünya pazarına taşıyarak⁷⁵ AB ve ABD'nin enerji arz güvenliğini garanti etmelerine yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra deniz taşımacılığında da bir rahatlama olacaktır. Örneğin, 7400 tanker 122 milyon ton petrolü boğazlarda taşıyor.⁷⁶ Bu da çevresel sorunlar yarattığından AB arz güvenliği politikasını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca BTC petrol boru hattının yanına Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı da döşenerek çift şerit halinde petrol ve doğal gaz Hazar'dan Avrupa'ya taşınacaktır. BTE doğal gaz hattının 2006 yılında tamamlanması planlanmaktadır.⁷⁷ Özetle, hem AB hem de ABD Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının Körfez ülkelerine olan enerji bağımlılıklarını kısmi de olsa azaltabileceğinden bölgenin enerji sektörlerine yatırım yapmaktadırlar. Böylece enerji arz güvenliğini garanti altına almaya çalışmaktadırlar.

AB'İN ULUSLARARASI PROGRAMLARI

AB, Soğuk Savaş sonrasında Rusya ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri ile enerji diyalogu dahil işbirliğini güçlendirmek ve yine enerji sektörleri de dahil bu devletlerin ekonomilerinde yabancı sermayeyi barındırmak için birtakım uluslararası projeler başlatmıştır. TACIS, TRACECA ve INOGATE bunlardan bazılarıdır.

TACIS

Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (TACIS) programı 1991 yılında kuruldu. Bu program teknik konuların finansmanını yürütüyor. Örneğin, 1992-1999 yılları arasında Doğu Avrupa ve Orta Asya devletleri için bölgesel ve sınır ötesi işbirlikleri için harcanan 479 milyon euro dahil 4.221 milyon euro para harcanmıştır.⁷⁸ TACIS programı enerji, ulaşım ve telekomünikasyon şebekeleri, çevre, adalet ve içişleri gibi konular üzerinde durmaktadır. Program aynı zamanda Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları'nın (PCAs)⁷⁹ uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sayede TACIS enerji dahil AB'nin TACIS ülkeleri ile geliştirmekte olduğu işbirliklerinde etkin bir statü kazanmaktadır.

TRACECA

Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) projesi 1993 yılında başladı. TRACECA programı enerji kaynakları da dahil doğudan batıya (Orta Asya-Hazar-Kafkasya-Karadeniz-Avrupa) uzanan bir ulaşım, enerji ve ticaret koridorudur.⁸⁰ Bu özelliğiyle 21. Yüzyılın İpek Yolu olarak adlandırılmaktadır.

INOGATE

1995 yılında kurulan Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) programının amacı AB enerji arz güvenliğini sağlamaktır. Bunun için de INOGATE projesi petrol ve gaz boru hatlarının Hazar'dan Karadeniz'e, oradan da Avrupa'ya entegrasyonunu sağlamakta, teknik yardım sağlayarak mevcut alt yapıları iyileştirmekte ve yeni projeler geliştirmekte, bölgesel işbirliğini güçlendirmekte, yabancı yatırımcıları korumakta ve enerji arz kaynaklarının bu bölgelerden Avrupa enerji pazarına akışını kolaylaştırmaktır.⁸¹ Ayrıca INOGATE projesi çerçevesinde 1999'da Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Romanya, Bulgaristan ve Makedonya bir şemsiye anlaşması imzaladılar. Bu anlaşma ile sınır ötesi enerji taşımacılığında bir yasal çerçeve kuruldu. Bununla, Sovyetler Birliği boru hatları sisteminin çöküşünden sonra ortaya çıkan birtakım enerji altyapı sorunlarının üstesinden gelinmesi amaçlanmıştır.⁸²

Ayrıca AB Körfez ülkeleri, Afrika ve Latin Amerika gibi diğer bölgelerle de benzeri amaçlar için bazı projeler başlatmıştır, örneğin SYNERGY ve MEDA projeleri. Bu programların amacı AB'nin enerji sektöründe ağırlıklı olmak üzere iktisadi hedeflerine ulaşmasını sağlamak ve bu bölgelerle arasındaki enerji işbirliklerini güçlendirmektir. Kısacası, AB başlattığı bu önemli uluslararası projeleri sayesinde ana tedarikçi ve transit ülkelerle enerji diyalogunu geliştirmekte ve kendi enerji şirketleri için gerekli yatırım ortamları yaratmaktadır. Bu yolla Birlik kendi enerji arz güvenliğini garanti altına almaktadır.

Sonuç olarak, AB enerji arz güvenliğini sağlamak için ana tedarikçiler ve transit ülkelerle enerji işbirliğini geliştirmeye ve önemli enerji ortaklıkları kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Birlik boru hatları ve şebekelerin entegrasyonunu sağlayarak gaz ve elektrik pazarları kurmaya çalışmakta, bu bölgelerde serbest ticaret alanları oluşturmakta, yasal anlaşmalar imzalayarak yabancı sermayeyi korumakta, enerji işbirliklerini geliştirmek için birçok enerji çalışma grupları kurmakta ve konuyla ilgili birçok konferans ve toplantılar düzenlemektedir. Ayrıca AB bu bölgelerle geliştirmekte olduğu enerji işbirlikleri sayesinde önemli bir politik aktör olabilmekte ve böylece ABD ve Rusya'nın bu bölgelerdeki nüfuzunu kırmaya çalışmaktadır.

Tablo 1. AB-25 Enerji İstatistikleri

Mtpe*	1990	1995	2000	2002
Üretim	877,84	896,80	896,60	895,86
Katı Yakıt	351,75	264,46	203,20	200,59
Petrol	120,33	162,35	163,77	155,87
Gaz	139,63	174,17	196,66	193,27
Nükleer	196,95	215,32	237,66	248,40
Yenilenebilir	67,52	78,18	92,62	94,51
Diğer	1,67	2,34	2,68	3,22
Net İthalat	708,96	701,17	801,54	826,24
Katı Yakıt	75,25	73,92	94,31	101,33
Petrol	507,99	490,73	518,22	525,22
Gaz	123,39	134,80	186,46	197,39
Elektrik	2,18	1,37	2,14	1,86

* Mtpe: Milyon ton petrole eşdeğer.

Kaynak: European Commission, "European Union Energy & Transport in Figures", 2004.

EKONOMİK BAĞLAM

Piyasalar rekabetçi, açık, şeffaf ve etkin olduğu sürece güven ve istikrar vaat eder. Böyle bir enerji piyasasında arz güvenliği otomatikman garanti altında demektir. Bu prensiplere sahip bir enerji piyasası oluşturmak AB'nin de ana hedefi olmuştur. Bu doğrultuda, 1980'li yıllardan bu yana Komisyon Topluluk düzeyinde bütünleşmiş bir iç enerji pazarı kurmaya çalışmaktadır. Topluluk kurulduğu günden bu yana kömür ve petrol sektörleri rekabete dayalı olarak işlemektedirler, böylece üye devletler arasında kömür ve petrol ürünleri serbestçe dolaşabilmektedir. Fakat aynı şey gaz ve elektrik sektörleri için geçerli değildir. Bütün Avrupa ülkelerinde her iki sektör de tekelleşmeye maruz kalmıştır. Gaz ve elektrik üretimi, taşınması ve dağıtımı devletin kontrolündeydi; girişimciler genelde kamu sektöründendi; yatırımlara devlet karar veriyor ve fiyatları yine devlet belirliyordu.⁸³ Bu tekelci politikalar her üye devletin kendi ulusal piyasasını kurmasına sebep olmuştur. İşte AB'nin bir iç enerji pazarı kurmaktaki amacı bu bağımsız gaz ve elektrik piyasalarını tek çatı altında bütünleştirmek olmuştur. Bu bölümde elektrik ve gaz sektörlerinde Birlik düzeyinde bir iç enerji pazarının kurulması ve geldiği son aşama anlatılacaktır. Buradan hareketle elektrik ve gaz sektörlerindeki serbestleşme, önemli boru hatları ve şebekelerin entegrasyonu (enerji yollarının çeşitlendirilmesi) ve etkili bir enerji kriz yönetiminin üye devletlerdeki uygulanmasından bahsedeceğiz.

ELEKTRİK VE GAZ SEKTÖRLERİNİN SERBESTLEŞMESİ

Avrupa'da elektrik ve gaz sektörlerinde serbestleşme 1990'lı yıllarda Avrupa Komisyonu tarafından çıkarılan direktiflerin (elektrik piyasası için 96/92 sayılı Direktif ve gaz "piyasası için 98/30 sayılı Direktif) yürürlüğe girmesiyle başlamıştır - 1980'lerin sonlarına doğru serbestleşmesini başlatan Birleşik Krallık hariç. Bu direktifler dikey entegre edilmiş tekelci piyasalardaki üretim, taşıma ve dağıtım gibi faaliyetlerin ayrıştırılması, şebekelere ulaşım ve piyasaların rekabete açılması konuları üzerinde durmaktaydılar. Böylece bütünleşmiş bir iç enerji pazarı oluşturmak için gerekli unsurları yerine getirmiş olacaktı. Ne yazık ki, üye ülkelerin piyasalarını rekabete açmalarındaki farklılıklar, şeffaf olamayışları ve tekelleşmenin hâlâ devam ediyor olması bu sektörlerde iç pazarın oluşumunu yavaşlatmıştır. Bu nedenle de Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Haziran 2003 yılında ikinci kez elektrik ve gaz piyasaları için direktifler yayınladılar. Bu direktifler Temmuz 2004'e kadar mesken dışındaki diğer bütün tüketiciler için ve Temmuz 2007'ye kadar da bütün tüketiciler için pazarın tamamen serbestleşmesini, iletim ve dağıtım şirketlerinin yasal olarak ayrıştırılmasını, düzenlenen tarife rejimine göre şebekelere erişilebilme, arz güvenliğinin denetlenmesi ve her üye ülkede düzenleyici bir kurumun kurulmasını hedeflemişlerdi. Bunların etkili bir şekilde yerine getirilmesi enerji piyasalarını daha rekabetçi ve etkin kılacaktır. Elektrik ve gaz pazarlarında mevcut durum Tablo.2'de detaylarıyla verilmiştir. Bu tablodan da görüleceği gibi beş üye devlet her iki pazarını tamamen rekabete açmış, bazıları yüzde 50'den fazla açabilmişken diğerleride yüzde 50'nin altında bir serbestleştirme gerçekleştirebilmişlerdir.

Dolayısıyla, henüz tam anlamıyla piyasalarını rekabete açamayan üye devletler için bu süreç devam etmektedir. Piyasalardaki serbestleşme başarılı oldukça rekabetçi ve etkin bir iç enerji pazarının oluşumunda gerçekleşmiş olacaktır.⁸⁴

Tablo 2. Elektrik ve Gaz Piyasalarının Rekabete Açılmaları (%) 1 Mart 2004

Üye Ülkeler	Elektrik	Gaz
Belçika	80	83
Kıbrıs	0	0
Çek Cumhuriyeti	30	0
Danimarka	100	100
Almanya	100	100
Yunanistan	34	0
İspanya	100	100
Estonya	10	80
Fransa	37	37
Macaristan	30	0
İrlanda	56	85
İtalya	66	100
Letonya	11	0
Litvanya	17	80
Lüksemburg	57	72
Malta	0	0
Hollanda	63	60
Avusturya	100	100
Polonya	51	34
Portekiz	45	0
Slovakya	41	33
Slovenya	64	50
Finlandiya	100	0
İsveç	100	51
Birleşik Krallık	100	100

Kaynak: The Pocketbook (2004) of European Commission “European Union Energy & Transport in Figures” in cooperation with Eurostat, 2004.

Her ne kadar üye ülkeler piyasalarını rekabete açmış olsalar da tamamen serbestleşmenin sağlanmasının ve dolayısıyla bu pazarların bütünleşmesinin önünde bazı zorluklar vardır. Birincisi, üye devletlerin piyasalarını rekabete açmalarında ve mevcut kurumlarının işlevlerinde farklılıklar vardır.⁸⁵ İkincisi, birçok üye ülkede ulusal elektrik pazarları çok az sayıda şirket tarafından pay edilmiştir. Örneğin, elektrik üretiminde Belçika'da iki şirket pazarın yüzde 96'sını, İrlanda ve Yunanistan'da birer şirket pazarların yüzde 97'lerini,⁸⁶ İtalya'da pazarın yüzde 65'ini İtalyan elektrik şirketi ENEL ve Fransa'da EDF şirketi pazarın yüzde 85'ini elinde bulundurmaktadır.⁸⁷ Mesela, piyasalarının tamamını rekabete açmak için İtalya ve Fransa'nın ENEL ve EDF şirketlerinin sırasıyla yıllık üretim kapasitelerinden 15.000 MW ve 6.000 MW elektrik satmaları gerekmektedir.⁸⁸ Sonuncusu ise, mevcut bağlantı sistemlerinin kapasite olarak yetersiz olmasıdır. Özellikle de İtalya-Fransa, Fransa-İspanya, Kıta Avrupası-İngiltere ve Kıta Avrupası-İrlanda

arasındaki bağlantıları sayabiliriz.⁸⁹ Bu gibi olumsuzluklar etkin işleyen bir iç enerji pazarı oluşumunu engellemektedir.

ENERJİ YOLLARININ ÇEŞİTLENDİRİLMESİ

Elektrik şebekelerinin ve gaz boru hatlarının modernizasyonu ve yenilerinin inşa edilmesi elektrik ve gaz pazarlarının entegre edilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Genişleme sonrası AB için yeni enterkonneksiyonların oluşturulması enerji pazarının daha etkin işlemesi ve AB'nin gelecekteki enerji arz güvenliğini garanti altına alması için gerekli görülmektedir.⁹⁰ Bu bağlamda, AB Trans Avrupa Şebekeleri (TENs) projesine öncelik vermiştir. TENs projesi bütün Avrupa ülkelerinin elektrik ve gaz sistemlerini bütünleştirmeyi hedefleyen bir projedir. Bu projenin rehberliğinde Güney Doğu Avrupa Elektrik Düzenleme Forumu (SEEERF) diğer bir adıyla Atina Forumu kuruldu. Forum Güney Doğu Avrupa'da bölgesel bir elektrik pazarı kurmayı ve bu bölgeyi AB iç enerji pazarına entegre etmeyi amaçlamıştır. SEEERF elektrikle ilgili stratejik bazı enterkonneksiyonları gündemine almıştır: Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna-Hersek'teki Ernestinovo ve Mostar hatlarının yeniden bağlanması, Batıda Arnavutluk'un Elbasan şehrine doğru uzanan Kuzey-Güney bağlantısının tamamlanması, Bulgaristan-Yunanistan, Yunanistan-İtalya (Ipiros-Puglia) ve Yunanistan-Türkiye (Philippi-Hamidabad) bağlantılarının güçlendirilmesi.⁹¹ Komisyon bu projelerin finansman desteklerinin TENs projesi tarafından sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹² Gazla ilgilide SEEERF iki boru hattı projesinden bahsetmiştir: Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya ve Yunanistan-Makedonya-Sırbistan-Bosna-Hırvatistan-Slovenya.⁹³ Ayrıca, son yıllarda BK, Almanya, Avusturya, Portekiz, Yunanistan ve batı İspanya bölgelerinde gaz iletimi ile ilgili önemli yeni altyapılar kurulmuştur.⁹⁴ TENs projesinin geliştirilip genişletilmesi Birliğin elektrik ve doğal gaz arzının güvenliğine katkı sağlayacağından önemlidir.

KRİZ YÖNETİMİ

Petrol ve gazda meydana gelen kesintiler fiyat mekanizmasında istikrarsızlığa yol açmakta ve bütün ekonomiyi de etkileyen petrol ve gaz piyasalarında inişler ve çıkışlar yaratarak krizlere meydan vermektedir. Böyle durumlarda acil durum için stok tutma sistemleri önemli rol oynamaktadır. Bu sistemle üye devletler depoladıkları petrol ve gaz stoklarını devreye sokarak başarıyla böyle durumları atlatabiliyorlar.

Her üye devletin acil durumlar için petrol stoğunu tutma sistemleri farklıdır; bazılarında stok tutma kurumları bu işi üstlenirken bazılarında da özel şirketler üstlenmektedir. Bu farklılık yüzünden, Komisyon her üye devletin kendisi için kamuya ait bir stok tutma kurumu kurmasını önermiştir. Bu kurum en azından 40 günlük tüketime eşdeğer düzeyde petrol stoğu bulundurma zorunluluğuna sahip olacaktır.⁹⁵ Ayrıca üye devletler acil durumlar için stoklarını başka bir üye

devletin topraklarında barındırabilme şansına sahiptirler. Böyle durumlarda, bu üye devlet ile stoku barındıran devlet arasında bir anlaşmanın imzalanması ve bunun Avrupa Komisyonu'na bildirilmesi gerekmektedir.⁹⁶ Petrol arzının düzenli ve uygun fiyatlarda seyretmesi için mevcut minimum 90 günlük tüketime eşdeğer stok tutma süresinin 120 güne çıkarılması önerilmektedir. Şu anda ise Birliğin ortalama stok tutma süresi yaklaşık 114 günlük tüketimine eşdeğerdir.⁹⁷

Gazda acil durumlar için stok bulundurma sistemi petrolünkinden biraz daha farklıdır. AB'nin gazla olan talebi ve buna bağlı olarak da dışa olan bağımlılığı hızla artmaktadır. Bundan dolayı herhangi bir kriz anında üye ülkeler işbirliği yapabilecek ve koordineli çalışabilecek bir mekanizmaya sahip olmak zorundadırlar. Her üye ülkenin gazını depolama dahil birtakım tedbirleri alması gerekmektedir. Bunun için bütün üye ülkeler ulusal amaçlarını tanımlamalı, Komisyon da gaz arzının denetimini yapmalı ve arzın uzun vadede kesintiye uğramaması için birtakım tedbirler almalıdır.⁹⁸ Gazın stok tutma zorunluluğu 60 günlük tüketime eşdeğerdir ve bütün üye devletler bu yükümlülüğü yerine getirmek zorundadırlar. Ne yazık ki, Birliğin ortalama gaz depolama kapasitesi yaklaşık 50 günlük tüketime denk gelmektedir. Tabii, bazı üyeler bu konuda şanslıdır; örneğin, Avusturya 115 günlük ve Danimarka yaklaşık 65 günlük tüketimi karşılayabilecek kadar stok bulundurma kapasitelerine sahiptir. Bunun tersine, Birleşik Krallık, Yunanistan ve Hollanda gibi ülkeler 10-20 gün ancak stoklarını tutabilirlerken bazı üyeler ise gazlarını depolayabilecek güce sahip değiller.⁹⁹ 60 günlük tüketime eşdeğer gaz stoku barındırma yükümlüğünü yerine getirmek için bu durumdaki üye devletlerin kendi gaz depolama kapasitelerini arttırmaları gerekmektedir. Çünkü gazın iki aylık olası bir kesintide Birliğin talebini karşılaması gaz arzı güvenliğini garanti altına almış olacaktır.

Özetle, Birliğin etkili bir stok yönetimi sistemine sahip olması yasal yükümlülüklerin yerine getirilerek üye devletlerin olası bir kriz anında hazırlıklı olmalarını ve böylece piyasadaki inişler ve çıkışların engellenerek Birliğin hedefi olan tek enerji pazarının daha etkin işlemesine katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca, özellikle de bina ve ulaşım sektörlerinde enerji verimliliğini ve tasarrufunu arttırmak ve yeni/alternatif enerji kaynakları üretmek enerjideki talebi kısacağından, Birliğin dışardan gelen kaynaklara olan bağımlılığı azalacaktır. Bu enstrümanlarla talepteki dalgalanmalar engellenecek ve petrol ve gaz fiyatlarında istikrar sağlanacaktır. Bu şekilde etkili bir enerji talep yönetimiyle arz güvenliği sağlanmış olacaktır.

Kısacası, elektrik ve gaz pazarlarının serbestleşmesi, yeni boru hatları ve şebekelerin kurulması, herhangi bir petrol yada gaz kesintisinde üye devletlerin acil durumlar için ellerinde bulundurdukları stokları devreye sokması, talebi kısmak için enerji verimliliğinin ve tasarrufunun artırılması gibi faktörler iç enerji pazarının daha etkin işlemesini sağlamaktadır. Bu da AB enerji arz güvenliğini garanti altına almasına yardımcı olmaktadır.

ENERJİ GÜVENLİĞİ VE ÇEVRE

AB'nin enerji talebinin büyük bir kısmı fosil yakıtlar tarafından karşılanıyor. Bu yakıtlar Birliğin toplam karbondioksit (CO₂) emisyonlarının yüzde 94'ünü oluşturmaktadır.¹⁰⁰ Bu emisyonlar da küresel ısınmaya sebep olmaktadır. Bu durum karşısında AB daha az CO₂/sera gazı emisyonu üreten enerji kaynaklarını tüketmek, yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimini teşvik etmek ve enerji verimliliğini ve tasarrufunu arttırmak istemektedir. Bu bağlamda, AB Kyoto Protokolü'nü imzalayarak kendi arz güvenliği politikasını hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkileyen birtakım yükümlülükler üstlenmiştir.

KYOTO PROTOKOLÜNÜN ETKİLERİ

Kyoto Protokolü evrensel bir protokol olup 1992 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu'na bağlı olarak 1997 yılında imzalanmıştır. Protokol iklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonlarının azaltılmasını amaçlamaktadır. AB Kyoto Protokolü'nü 2000'de onaylayarak 2008-2012 yıllarında kendi CO₂ emisyonlarını yüzde 8 oranında düşürme konusunda taahhütte bulunmuştur, böylece bu oranı 1990 yılı seviyesinin altına çekmiş olacaktır.¹⁰¹ Bu amacına ulaşmak için Birlik yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimini teşvik ederek ve enerji verimliliğini ve tasarrufunu arttırarak fosil yakıtların tüketimini azaltmaya çalışmaktadır.

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMI

Yenilenebilir enerji kaynakları - güneş, rüzgar, jeotermal, dalga, hidroelektrik, biyokütle, biyogaz v.b. - yerli enerji kaynakları olduğundan AB'nin dış kaynaklara olan bağımlılığını azaltmaktadır. Bu enerji kaynaklarının tüketimini arttırmak için Birlik 1996 yılında yüzde 6 olan tüketim oranını¹⁰² 2010'da yüzde 12'ye yükselteceğini ifade etmiştir.¹⁰³ Bu çerçevede, Komisyon 2001'de bir direktif (RES-E) yayınlayarak Birliğin 2010'da toplam elektrik tüketiminin yüzde 22.1'ini yenilenebilir enerji kaynaklarından üretmesi gerektiğini açıklamıştır. Diğer bir çalışma ise "Avrupa için Akıllı Enerji Programı"dır.¹⁰⁴ Bu program yenilenebilir enerjinin tüketimdeki payını arttırmak için finansal destek sağlıyor. Örneğin, 2003-2006 yılları arasındaki dönem için enerji verimliliği dahil 215 milyon euroluk bir bütçe ayrılması öngörülmüştür. Özetle, yenilenebilir enerji kaynakları dış kaynaklara olan talebi azaltacağından AB'nin enerji arz güvenliğini artırmada önemli bir rol oynayabilecektir.

ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE TASARRUFU

Enerji tüketiminde bina ve ulaşım sektörleri büyük yer tutmaktadır. Bu nedenle bu sektörlerde enerji verimliliğini ve tasarrufunu arttırmak sera gazı emisyonlarını azaltmada önemli rol oynayacaktır. Bina sektörü AB'nin toplam enerji tüketiminin yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Komisyonun hesaplamalarına göre gerekli çabalar sarf edildiği takdirde bu tüketiminden yaklaşık yüzde 22 oranında enerji tasarruf edilebilecektir.¹⁰⁵ Bir binadaki enerjinin üçte biri aydınlanma tarafından

tüketiliyor. Örneğin, enerji tasarrufu sağlayan ampüller standart ampüllerden 5 kat daha az enerji harcadığından bu yolla aydınlanmada yüzde 50 ve hatta daha fazla enerji tasarrufu yapmak mümkün olabiliyor.¹⁰⁶ Aynı şekilde, ulaşım sektörü de toplam enerji tüketiminin yüzde 32'sine sahip, bu da Birlik içinde toplam CO2 emisyonlarının yüzde 28'ini üretiyor.¹⁰⁷ Sektörde karayolu taşımacılığında kullanılan benzin ve mazotun yüzde 20'sinin 2020 yılında biyoyakıtları da içeren alternatif yakıtlarla yer değiştireceği tahmin edilmektedir.¹⁰⁸ Vergilendirmede yapılanma, TENS projelerine yatırımların hızla devam edilmesi ve demiryollarının da modernizasyonu bu amaca ulaşmayı hızlandıracaktır.¹⁰⁹ Ulaşım sektöründe, CO2 emisyonlarının azaltılması için AB kilometrede yolcu ve yük başına (per passenger-kilometre and per payload-kilometre) kısa vadede yüzde 5-10 oranında ve uzun vadede yüzde 50 oranında bir tasarruf hedeflemiştir.¹¹⁰

Enerjinin daha verimli kullanılmasında ve tasarrufunun yapılmasında kojenerasyon teknolojisi önemli bir rol oynamaktadır. Bu teknoloji sayesinde AB'nin mevcut elektrik talebinin yüzde 13'ü enerji tasarrufu yapılarak karşılanıyor.¹¹¹ Enerji verimliliği üzerine yayınlanan Yeşil Kitap her üye devletin ileriki zamanlarda bu teknolojiyi kullanması gerektiğini vurgulamaktadır.¹¹² Bu yolla AB elektrik üretiminin yüzde 18'inin kojenerasyon teknolojisi tarafından karşılanması beklenmektedir.¹¹³ Enerjide tasarrufu sağlayan bu ve benzeri teknolojilerin finansmanı için Komisyon SAVE adında bir program oluşturdu. Örneğin, 1998-2002 yılları arasında enerji tasarrufu için 66 milyon euroluk bir bütçe ayrılmıştı.

Ayrıca AB Kyoto Protokolü ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek için daha az CO2 emisyonu içermesi nedeniyle nükleer enerjinin kullanılmasını tartışmaya açmıştır. Konuyla ilgili eski Enerji Komiseri Loyola de Palacio katıldığı birçok konferansta nükleer enerjinin bu amaçlarına ulaşmalarında önemli bir yer tuttuğundan bahsetmiştir. Ayrıca önemli bazı yazılı kaynaklarda bu konuya değinmektedir; örneğin, 2000 yılında yayınlanan Yeşil Kitap (Enerji Arzı Güvenliği için bir Avrupa Stratejisine doğru) gibi.

Sonuç olarak, AB'nin Kyoto Protokolü'ne uyum için üstlendiği taahhütler Birliğin enerji arz güvenliği politikasını hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji tüketimi içinde kullanımını arttırmak Birliğin dışa bağımlılığını azaltırken, kömür gibi yerli bir kaynağın üretimini azaltıp doğal gazı yönelmekte dışa bağımlılığını arttırmaktadır. Özellikle de yeni üye olan ülkeler büyük oranlarda kömür tüketmektedirler; örneğin, Polonya yüzde 66, Çek Cumhuriyeti yüzde 52 ve yine Estonya yüzde 52 gibi.¹¹⁴ Özetle, Kyoto Protokolü'ne uyum çerçevesinde CO2 emisyonlarının azaltılarak çevrenin korunması hem AB'ye hem de üye devletlere enerji kaynaklarının seçiminde etki yapmaktadır. Dolayısıyla, üye devletlerin enerji sektörleri gelecekte bu hedefleri baz alarak yatırımlarına yön vereceklerdir. Çünkü bu hedefler aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma için de gerekli hedeflerdir. Yeni tabiriyle "sürdürülebilir enerjiye doğru" hedefini gerçekleştirmek için enerji piyasalarının yakın gelecekte bunları dikkate alması gerekmektedir.

SONUÇ

AB enerji arz güvenliği artan dışa bağımlılık, tedarikçi ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak istikrarsız olmaları, Birliğin genişlemesi, petrol veya gazın kesintiye uğraması riski, petrol fiyatlarındaki inişler ve çıkışlar, tamamen bütünleştirilmiş bir iç enerji pazarı kurma ve küresel ısınma gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Her ne kadar enerji güvenliği konusunu dış politika ve uluslararası ticaret bağlamında ele alma eğilimi hakim olsa da, bu çalışmada enerji güvenliğinin iç bağlamının önemi ortaya kondu. Bu durum AB kamuoylarının önümüzdeki dönemlerde dış politika üzerinde etkisini artıracığının bir ön göstergesi olarak değerlendirilmeli.

Enerji maliyetlerinin tahminin ötesinde rakamlara yükselmesi enerji güvenliğini acil bir konu olarak AB gündemine taşımaktadır. AB ilgili sorunları çözmek için birtakım öncelikler belirlemiştir. Mevcut mekanizmalar üretici ve tüketici ülkeler arasındaki enerji diyalogunun güçlendirilmesi, enerji teknolojisinin/kaynaklarının/yollarının çeşitlendirilmesi, yabancı yatırımın korunması için uygun ortamın oluşturulması, Topluluk düzeyinde rekabete açık, şeffaf ve etkin bir enerji piyasasının kurulması, enerjide verimlilik ve tasarrufun artırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketimdeki paylarının yükseltilmesi tedbirleri üzerinden geliştirilmektedir.

AB'nin temel problemi kurumsal ve dokümanter anlamda hazır olan enerji işbirliği çerçeveleri ve uzun dönemli stratejilerin fiiliyata geçirilmesinde karşılaşılan zorluklardır. Tarihi insanların belirlediği doğru, ancak unutulmaması gereken bizim dışımızda oluşan şartlar altında bu belirleyiciliğimizi ortaya koyduğumuz. Sonuç olarak kontrol edilemeyen unsurların son derece fazla olduğu enerji güvenliği ve karmaşıklaşan dünya petrol ve doğal gaz jeopolitiğinin durumu dikkate alındığında, AB'nin enerji güvenliği konusunda yeni inisiyatifler üretme ve mevcut riskleri minimize etme yönünde büyük çaba harcayacağını söyleyebiliriz.

SON NOTLAR

- 1 Energy Information Administration (EIA), <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/euro.html> (07.12.2005)
- 2 Debra Johnson, "EU-Russian Energy Links: A Partnership Made in Heaven or Hell?", Draft prepared for Conference on Resource Politics and Security in a Global Age, Sheffield University (26-28 Haziran 2003), s. 4
- 3 Ibid.
- 4 European Commission (EC), "The Internal Energy Market – Improving the security of energy supplies", MEMO, 2002.
- 5 EUROPA, "Internal Energy Market: Commission Proposes Strengthening Security of Oil and Gas Supplies", Brussels, (11 Eylül 2002). Bakınız: <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/1288&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=fr>
- 6 Panagiota Manoli, "The European Neighbourhood Policy – Energy and Transport Cooperation Around the Black Sea", Conference organized by EKEM, Athens, (20-21 Nisan 2005).
- 7 CEC, Commission Communication to the European Parliament and the Council, "The Internal Market in Energy: Coordinated Measures on the Security of Energy Supply", COM(2002) 488 final, Brussels, 2002. s.5.
- 8 İlk petrol krizi; 1973-74 yılında İsrail-Arap Savaşı'nda Batı'nın İsrail'i desteklemesiyle OPEC ülkeleri arasında siyasi bölünmeler meydana gelmiş ve bunun sonucunda kriz patlak vermişti. İkinci petrol şokuna 1979 İran Devrimi sebep olmuştur. Bu krizler OECD ülkelerinin ekonomik büyümelerine negatif etki yapmıştır.
- 9 "Security of Natural Gas Supply in the European Part of the Unece Area", Report, <http://www.gascentre.unece.org/minisitepub/rsng/2bis.htm> (17.07.2005).
- 10 European Commission (EC), "The Internal Energy Market – Improving the security of energy supplies", MEMO, 2002. Bakınız: http://europa.eu.int/comm/energy/home/internal_market/oil_gaz/doc/memo2002_en.pdf
- 11 Communication from the Commission to the Council and European Parliament, "The Energy Dialogue between the European Union and the Russian Federation between 2000 and 2004", COM(2004) 777 final, Brussels, 13.12.2004, s. 6.
- 12 Charles Grant and Katinka Barysch, "The EU-Russia Energy Dialogue", Briefing Note, Center for European Reform, Mayıs 2003, s. 3.
- 13 Loyola de Palacio, "Speech on EU energy supply security and geopolitics", bakınız: http://www.clingendael.nl/ciep/events/20040929/29092004_CIEPEPC_Proceedings%20Panel%20discussion.pdf, (10.09.2005).
- 14 Jeff Piper, "The EU-Russia Energy Dialogue: Towards an EU-Russia Energy Partnership", Presentation, Moscow, 29-30 Kasım 2004. Bakınız: http://www.iea.org/textbase/work/2003/soyuzgaz/proceedings/Piper_slides.pdf
- 15 Bu Şart Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada, Japonya ve Avustralya tarafından imzalanmış ve siyasi içerikli bir deklarasyon olduğundan Enerji Şartı Antlaşması için de ilk adım olmuştur.

- 16 Meliha Benli Altunışık, "Avrupa Birliği'nde Petrol ve Doğal Gaz Piyasalarına Yönelik Politikalar ve Türkiye Uygulamaları", AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye (içinde), Haz. Yavuz Ege v.d. (Ankara: UPAV), Mayıs 2004, s.155.
- 17 Bu ülkeler AB'ye üye bütün devletler, Rusya ve diğer eski SSCB devletleri, Moğolistan, Avustralya, Japonya ve Avrupa Topluluğu'nun kendisinden oluşuyor.
- 18 Rusya Gazprom'un baskıcı politikaları yüzünden EŞA'yı onaylayamamıştır. Ria Kemper, "The Role of the Energy Charter Secretariat", Presentation, Bakınız: <http://www.geopolitis.net/geopol/geo/article/Geoenergie/arti10697824924428C8F698D88FCE98.html> (17.08.2005); and Benli Altunışık, a.g.e. s.156.)
- 19 Bu Zirveler sırasıyla şöyledir: Mayıs 2001, Moskova; Ekim 2001, Brüksel; Mayıs 2002, Moskova; Kasım 2002, Brüksel ve Moskova; Mayıs 2003, St. Petersburg; Kasım 2003, Roma; Mayıs 2004, Moskova; Kasım 2004, Lahey; ve Mayıs 2005, Moskova.
- 20 Bu Protokol 2002 yılında EŞA'ya bağlı olarak imzalandı. Protokol şu konular üzerinde durmaktadır: EŞA üyelerinin topraklarında geçen enerjinin kesintiye uğramaması, enerji taşımacılığı için uygulanan gümrük tarifelerinin makul ölçülerde ve ayrımcılığa tabii olmayacak şekilde olması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun bulunduğu bölgede enerji transferinde yapılacak yabancı yatırımlar için yasal zemin hazırlanması.
- 21 Daha fazla bilgi için, bakınız: <http://www.technologycentre.org/>
- 22 Yaklaşık 1,300 km uzunluğunda olan bu boru hattı gazı Rusya'dan Avrupa'ya taşıyacak (Rusya'nın St. Petersburg kentinin kuzeyinden Baltık Denizi'ne oradan da Almanya'nın kuzeyi, Hollanda ve BK'ya). TENs projesinin bir parçası olarak düşünülmüş olan bu proje 2010 yılında bitecek. (CEC, COM(2003) 742 final, (http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/russia_pipelines.html (24.08.2005).
- 23 Bu hat Yamal I hattının uzantısı olup Rus doğal gazını Beyaz Rusya ve Polonya üzerinden Almanya'ya taşıyacaktır.
- 24 Bu proje Rus petrolünü Beyaz Rusya, Ukrayna ve Adriyatik Denizi üzerinden Hırvatistan'a oradan da Avrupa'nın merkezine taşıyacaktır. (The Synthesis Report, "EU-Russia Energy Dialogue", adopted at the EU-Russia Summit of September 2001)
- 25 Andris Piebalgs, "Four years of energy dialogue with Russia have yielded positive results", Press Releases, IP/04/1467, EUROPA, Brussels, 2004. Bakınız: <http://www.europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/1467&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- 26 Daha fazla bilgi için, bakınız: <http://www.ucte.org>
- 27 The Fifth Progress Report, "EU-Russia Energy Dialogue", adopted at the EU-Russia Summit of November 2004.
- 28 Commission of the European Communities (CEC), "Energy Dialogue with Russia – Update on Progress", Commission Staff Working Paper , SEC(2004) 114, Brussels, 25.01.2004, s. 8

- 29 Noriko Fujiwara, "The EU-Russia Energy Dialogue: Where is it leading to?", Oil, Gas & Energy Law Intelligence, Vol. 1, No. 5, Aralık 2003, s. 2. Bakınız:
http://www.ceps.be/files/NF_OGEL_EnergyDialogue.pdf
- 30 COM(2004) 777 final, s. 13.
- 31 Grant and Barysch, a.g.e., s. 1.
- 32 Commission of the European Communities (CEC), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, "Final report on the Green Paper – Towards a European strategy for the security of energy supply", COM(2002) 321 final, Brussels, 2002, s. 20.
- 33 Bu anlaşmalar genellikle piyasa ekonomilerinde yer altı kaynaklarına yapılan yatırımların hukuki ve mali açıdan garanti altına alınması sağlarlar.
- 34 Andrei Belyi, "The enlargement impact on the EU-Russia relations in energy field", UNECE, 2003, s. 14-15.
- 35 Bu projeler AB-Rusya Zirveleri'nde kabul edilen İkinci, Üçüncü ve Beşinci ilerleme raporları tarafından gündeme getirilmiştir. Ayrıca Komisyon projelerin kısa bir zaman içinde TACIS programı tarafından finanse edileceğini beyan etmiştir. (SEC(2004) 114).
- 36 The Fifth Progress Report, "EU-Russia Energy Dialogue", adopted at the EU-Russia Summit of November 2004.
- 37 Protokol ile ilgili detaylı bilgileri "çevre kısmında" göreceksiniz.
- 38 Joint Statement adopted at the EU-Russia Summit, Brussels, October 2001; and "Recent Press Releases and Speeches on First Summit between The Enlarged EU and Russia", 19 Mayıs 2004, Bakınız: http://www.delrus.cec.eu.int/en/news_576.htm
- 39 The Fourth Progress Report, "EU-Russia Energy Dialogue", adopted at the EU-Russia Summit of November 2003.
- 40 The Fifth Progress Report, 2004.
- 41 CIEP, Final Report on Green Paper, Op.cit., 2004, p. 186; and "EUROGULF: An EU-GCC Dialogue for Energy Stability and Sustainability", Final Research Report, presented at the Concluding Conference, Kuveyt, 2-3 Nisan 2005, s. 28 of 101.
- 42 A.e.
- 43 Bülent Aras, "Gulf Security: European Knights or American Cowboys?", The Daily Star, 20.12.2004.
- 44 "Energy Information Administration", <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/pgulf.html> (22.07.2005)
- 45 EUROGULF, a.g.e., s. 4 of 20.
- 46 Andris Piebalgs, "Speech for the Inaugural Session of the EU-GCC Energy forum Conference", Kuveyt, 2 Nisan 2005. Bakınız:
http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/piebalgs/doc/media/2005-04-02-kuwait.pdf
- 47 1990 yılında yürürlüğe giren bu anlaşma şu konuları içermektedir; iki taraf arasındaki ilişkileri geliştirmek, ekonomik ve teknik konularda işbirliklerini arttırmak, KİK ülkelerinin ekonomilerinde çeşitlendirmeyi ve gelişmeyi desteklemek.

- 48 “GCC (Gulf Cooperation Council)”, European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation (MEDEA) <http://www.medeabe/?page=2&lang=en&doc=32> (03.08.2005); and “EU-LDC Themes - Regional Focus – Policy - the EU and the Gulf Co-operation Council (GCC)”, http://www.eu-ldc.org/themes/regionalfocus/regfocus_policy4.php 03.08.2005).
- 49 Piebalgs, a.g.e. http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/piebalgs/doc/media/2005-04-02-kuwait.pdf
- 50 EUROGULF, a.g.e., s. 35; Bu konuda yeni bir çalışma için Bülent Aras, “Turkey and GCC: An Emerging Partnership”, Middle East Policy, Vol.12, No.4 (Winter 2005).
- 51 A.e., s. 43.
- 52 Commission of the European Communities (CEC), Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, “EU Relations with the Islamic Republic of Iran”, COM(2001) 71 final, Brussels, 07.02.2001.
- 53 “EU-Iran Partnership”, Iran Daily, 28.12.2004.
- 54 Iran Daily, a.g.e., 28.12.2004.
- 55 “Iran-EU ink two agreements in energy sector”, Payvand’s Iran News, 10.19.2002.
- 56 “Main points from EU offer to Iran”, <http://www.eubusiness.com/Energy/050805163022.20lq6oei> (30.09.2005)
- 57 “EU interested in boosting energy cooperation with Iran” <http://www.gasandoil.com/goc/news/nte42490.htm> (30.09.2005)
- 58 “Iran Report”, prepared by RFE/RL’s Newslite Team, Vol.5, No.39, 28.12.2002. Bakınız: <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2002/39-281002.htm>
- 59 CEC, “The European Union and Iraq: A Framework for Engagement”, COM(2004) 417 final, Brussels, 2004, s. 9.
- 60 EUROGULF, a.g.e., s. 42 of 55.
- 61 Chakib Khell, “Ministerial Summit on gas pipe: Algeria-Italy via Sardinia”, Rome, 14.04.2003. Bakınız: http://www.mem-algeria.org/actu/ministre/allocutions/summit_gaspipe_dz-it.htm (01.10.2005)
- 62 Aristotelis Pavlidis, “Energy and the Environment in the Mediterranean”, Committee Reports, NATO Parliamentary Assembly, 2003.
- 63 Khell, a.g.e., http://www.mem-algeria.org/actu/ministre/allocutions/summit_gaspipe_dz-it.htm (01.10.2005)
- 64 “Ministerial Declaration of the Euro-Mediterranean Energy Forum”, Athens, 21.05.2003.
- 65 A.e.
- 66 Mehdi Parvizi Amineh, “Caspian Energy: A viable alternative to the Persian Gulf?”, The European Institute for Asian Studies (EIAS), Brussels, 2003.
- 67 Richard Skolosky and Tanya Charlick-Paley, “NATO and Caspian Security: A Mission Too Far?”, RAND Publications, Washington, 1999, s. 69.
- 68 Richard Sokolsky and Ian Lesser, “Threats to Western Energy Supplies: Scenarios and Implications”, Chapter 2 Persian Gulf Security: Improving Allied Military Contribution (içinde), Ed. Richard Sokolsky, Stuart Johnson, and F. Stephen Larrabee, RAND Publications, 2001, s. 19.

- 69 EU Commission, Green Paper Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply, COM(2000) 769 final, Brussels, s.38
- 70 Daha fazla bilgi için bakınız <http://www.traceca.org>
- 71 European Commission Press Release, DN: IP/03/278, Brussels, 24 February 2003.
- 72 Andris Piebalgs, "Baku-Tbilissi-Ceyhan pipeline is a milestone project for security of supply", Speech on BTC pipeline opening ceremony, Baku, 25.05.2005.
- 73 Steve James, "European Union prepares its energy security", 2003. Bakınız: <http://www.wsws.org/articles/2003/aug2003/eupo-a13.shtml>
- 74 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Bülent Aras, "Avrupa Birliği ve Hazar Bölgesi," TASAM Stratejik Rapor No.3, (Şubat 2005).
- 75 "New Caspian pipeline to secure Western oil supply", <http://www.euractiv.com/Article?tcmuri=tcm:29-142665-16&type=LinksDossier> (02.08.2005)
- 76 Piebalgs, a.g.e., Speech on BTC pipeline opening ceremony, 25.05.2005.
- 77 "Caspian-Mediterranean Oil Pipeline Launched In Baku", <http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/05/18A9DC83-9F19-4830-AEA2-93A850B985FA.html> (06.10.2005)
- 78 Ioannis S. Samouilidis, "IEA Workshop on Caspian Oil and Gas Scenarios: Overview of recent Caspian Developments in the European Union's Policies and Programmes", European Commission DG TREN / C: Conventional Energy, Paris, 11.11.2002.
- 79 "Russia and the other countries of the former Soviet Union", http://www.europarl.eu.int/facts/6_3_4_en.htm (05.10.2005). PCAs anlaşmaları ikili bir şekilde AB ile Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında 1994 ve 1996 yılları arasında imzalanmış ve 1997'de de yürürlüğe girmiştir.
- 80 Keith Fisher, "A Meeting of Blood and Oil: The Balkan factor in Western energy security", Journal of Southern Europe and the Balkans, Vol.4, No. 1, Mayıs 2002, s. 2.
- 81 A.e.
- 82 TACIS annual report 1998, COM(99) 380. Bakınız: http://europa.eu.int/comm/external_relations/nis/tar98/regional.htm
- 83 Oiviero Bernardini, "Natural Gas in South East Europe: Investment, Transit, Trade – the Regulation of the Gas Sector and Its Implications for Gas Trade", Italian Regulatory Authority for Electricity and Gas, 2004, s..2.
- 84 Claude Mandil, "Challenges for Energy Policy – Corporate Strategies: Europe in the Global Energy System", International Energy Agency (IEA), Almanya, 2003, s. 3.
- 85 A.M. Klom, "Electricity Deregulation in the European Union", Energy in Europe, No. 27, s. 6. Bakınız: <http://europa.eu.int/en/comm/dg17/27klom.htm>. (20 April 2005).
- 86 Fakir Hüseyin Erdoğan, "AB'de Elektrik Piyasaları", Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları 1: AB'de Enerji ve Rekabet - AB'de Elektrik Piyasaları (içinde) Der. Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı (UPAV), Ankara, 2003, s.127.

- 87 Tooraj Jamasb and Michael Pollitt, "Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalisation & Integration", Cambridge University, Mart 2005, s. 12.
- 88 A.e.
- 89 A.e., s.25; CEC, COM(2002) 321 final, a.g.e.; ve Erdoğan, a.y.
- 90 CEC, COM(2002) 488 final, a.g.e., s. 3.
- 91 European Commission (EC), "Energy Policy in South East Europe: Regional Approach to Energy Supply",
http://europa.eu.int/comm/energy/electricity/south_east/doc/2003_memo_energy_south_east_en.pdf
(11.09.2005) s. 6
- 92 A.e.
- 93 A.e.
- 94 A.e.
- 95 Proposal for a Directive of European Parliament and of the Council – concerning the alignment of measures with regard to security of supply for petroleum products, 2002/0219 (COD), 2002.
- 96 Robbert Willenborg, Christoph Tönjes and Wilbur Perlot, "Europe's Oil Defences: An analysis of Europe's oil supply vulnerability and its emergency oil stockholding systems", The Clingendael Institute, The Hague, January 2004, s. 41.
- 97 CEC, COM(2002) 488 final, a.g.e., s. 15.
- 98 Sue Hankey, "Co-generation of heat and power", Oil, Gas & Energy Law Intelligence, Vol. I, No. 1, January 2003. Bakınız: http://www.gasandoil.com/ogel/samples/freearticles/practitioner_08.htm; and; Elly Plooij- van Gorsel, "Improving the Security of Energy Supplies: Oil and Gas", <http://www.plooij.nl/nederlands/toespraken/089.htm> (20.09.2005)
- 99 Proposal for a Directive of European Parliament and of the Council – concerning measures to safeguard security of natural gas supply, 2002/0220 (COD), 2002.
- 100 European Commission (EC), "Multiannual Action Programme 2003-2006: Intelligent Energy For Europe", Memo, 2003. Bakınız:
http://www.europa.eu.int/comm/energy/res/intelligent_energy/doc/memo_en.pdf
- 101 CIEP, Final Report on Green Paper of 2004, a.g.e., s. 224.
- 102 Tuğrul Arat ve Sanem Baykal , "Avrupa Birliği Çevre Politikası Bağlamında Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Türkiye", AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye (içinde), Ed. Yavuz Ege v.d., (Ankara: UPAV), Mayıs 2004, s. 85.
- 103 PJ Runci, "Energy R&D in the European Union", Battelle Memorial Institute, 1999, s.17.
- 104 EC, a.g.e., "Multiannual Action Programme 2003-2006: Intelligent Energy for Europe", Memo, 2003.
- 105 CEC, COM(2002) 321 final, a.g.e., s. 4.
- 106 Commission of the European Communities (CEC), Green Paper "on energy efficiency or doing more with less", COM(2005) 265 final, Brussels, 2005, s. 22.
- 107 CEC, COM(2002) 321 final, a.y., s. 4.
- 108 A.e.
- 109 A.e., s. 4-5.

110 Commission of the European Communities (CEC), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, "Action Plan to Improve Energy Efficiency in the European Community", COM(2000) 247 final, Brussels, 2000, s. 8.

111 COM(2005) 265 final, a.g.e. s. 27.

112 A.e.

113 CEC, COM(2000) 247 final, a.g.e., s. 4.

114 International Energy Agency, "Figures of International Energy Agency", http://www.iea.org/Textbase/press/pressdetail.asp?PRESS_REL_ID=142 (21.05.2005)

YAZARLAR HAKKINDA

Arzu Yorkan

1999 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme bölümünde lisans eğitimini tamamladı. Bir süre özel sektörde çeşitli pozisyonlarda çalıştı. Fatih Üniversitesinde Enerji Güvenliği'nin Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası İçindeki Yeri isimli tezle yüksek lisansını 2005 yılında tamamladı. AB dış politikası ve enerji güvenliği ile ilgili çalışmaları vardır. Avrupa Birliği, Orta Doğu ve Türkiye bağlamlarında enerji güvenliği, politikaları ve ekonomisi üzerinde uzmanlaşmaktadır.

Bülent Aras

Doç. Dr. Bülent Aras Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. Doktora eğitimini 1999 yılında Boğaziçi Üniversitesinde tamamlamıştır. 1998'de Indiana Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Merkezinde, 2003'te Oxford Üniversitesi St. Anthony's College'de ve 2004 yılında Institute of Security Studies'te (Paris) misafir öğretim üyesi yapmıştır.

Bülent Aras, Palestinian-Israeli Peace Process and Turkey (Novascience, 1998), New Geopolitics of Eurasia and Turkey's Position (Frankcass, 2002), Turkey and Greater Middle East (TASAM, 2004) kitaplarının yazarı ve September 11 and World Politics (FUP, 2004), Oil and Geopolitics in Caspian Sea (Praeger, 1999), War in the Gardens of Babylon (TASAM: 2004), Yeni Yüzyılda Afrika: Güvenlik, Siyaset, Ekonomi (TASAM 2005) kitaplarının da ortak editörüdür. Çok sayıda İngilizce ve Türkçe akademik dergide makaleleri bulunmaktadır. Çeşitli makaleleri Farsça, Rusça ve Arapçaya çevrilmiştir. Çalışmaları Türk Dış Politikası, Orta Doğu Siyaseti, Orta Asya ve Kafkaslar, AB Dış Politikası, Enerji Güvenliği ve Uluslararası Terör üzerine yoğunlaşmış bulunmaktadır. Aynı zamanda TASAM yönetim kurulu üyesidir ve Orta Doğu/Kafkaslar Çalışma Grubu'nun Proje Yöneticiliğini yapmaktadır.